

УДК 346.9

Р.Р. Кузьмін

**ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКО-
ПРАВОВОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПРОЦЕСУ
ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ**

В статті розглядаються питання господарсько-правової інтерпретації процесу декриміналізації економіки, що представлена трьома моделями.

Ключові слова: *декриміналізація економіки, господарсько-правова інтерпретація.*

В статье рассматриваются вопросы хозяйственно-правовой интерпретации процесса декриминализации экономики, которая представлена тремя моделями.

Ключевые слова: *декриминализация экономики, хозяйственно-правовая интерпретация.*

The article examines the economic and legal interpretation of the process of decriminalizing the economy, which is represented by three models.

Key words: *decriminalization of economy, the economic and legal interpretation.*

Реформування власності, вільного підприємництва, економічних і соціально-політичних відносин у сучасній Україні призвело до нелегальної та кримінальної економічної діяльності, корупції. Головні причини прогресування цих суспільно небезпечних явищ можна поділити на базові, об'єктивні і похідні. До числа перших слід віднести те, що зародження, первісне накопичення приватного капіталу в історії людства завжди супроводжувалося є: низький темп економічних і політичних реформ, помилки в темпах і тактиці проведення непрозорої приватизації підприємств, що є державною та громадською власністю, нерозвиненість підприємницького та недовіра анти-монопольного законодавства, відсутність вільної конкуренції. Дія цих факторів посилюється відсутністю чіткої державної економічної політики, корупційністю та некомпетентністю владних структур. Внаслідок цього поглиблюється загальноекономічна криза, зростає зuboжіння всіх верств населення, набуває сили так звана економічна злочинність, що якісно перероджується у організовану економічну злочинність. Все більш чітко виявляються такі суспільне небезпечні явища, як загальна криміналізація суспільства, політизація злочинності, тоталізація корупції, особливо її організованих форм¹.

¹ Коваленко В.В. Організація профілактики економічної злочинності в Україні. Автореф. дис. доктора юрид. наук. - Харків, 2004. - С. 2.

Загальнокримінальна організована злочинність у нинішніх умовах кардинальних економічних перетворень, швидко перетворюється в розгалужену, всеохоплюючу небезпечну кримінальну структуру, криміналізуючи усю економіку країни. Цьому сприяють серйозні помилки і прорахунки в проведенні реформ, відсутність адекватної протидії з боку держави, її правоохоронних і контролюючих органів, що самі в значній мірі стають елементами кримінальної економіки. Це дає можливість організованій злочинності ухилятися від відповідальності за скоєні злочини.

За умови, коли кількість господарських відносин з ознаками суспільно небезпечних перевищує (на протязі певного періоду) певну критичну масу (пропонуємо показник – більш як 50% господарських відносин з ознаками суспільно небезпечних, що відбуваються у період одного року) від їх загальної кількості, – можна казати про кримінальну економіку.

Господарсько-правова інтерпретація процесу декриміналізації економіки може бути представлена трьома моделями, що відповідно включають: 1) бажану модель, модель легітимної економіки – модель того, як повинно бути насправді, як має здійснюватися господарська діяльність для досягнення цілей легітимної економіки. Це перша, нормативна модель. Таку модель можна ідентифікувати як правовий (морально-правовий) господарський порядок; 2) модель відхилень від першої моделі, що можуть відбуватися та видів юридичної відповідальності, що має наступати у разі встановлення факту порушень встановленого господарського порядку. Це модель дій з криміналізації економіки або посягань на охоронювані правом економічні інтереси (друга модель); 3) модель дій відповідних органів влади у разі фіксації зазначених відхилень (третя модель).

Щодо першої моделі, то вона представлена господарським законодавством у широкому сенсі цього слова, тобто законодавством, що регулює господарські відносини, які виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності у сфері господарювання, а також у сфері фінансування, кредитування, оподаткування, митної справи тощо.

Фундамент першої моделі, правову основу господарської діяльності (господарювання) становить Господарський кодекс України. Своїм регулюванням він визначає правовий господарський порядок в Україні, регламентуючи, як відомо, господарсько-виробничі (майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання

різних форм власності, організаційно-господарські (відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю) та внутрішньогосподарські (відносини за участю структурних підрозділів суб'єкта господарювання) відносини.

Правовий господарський порядок в Україні, як йдеться у ст. 5 ГКУ, формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави¹.

Правовий господарський порядок включає визначення:

- основних напрямів та форм участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання;
- шляхів обмеження монополізму та захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції;
- порядку здійснення господарської діяльності;
- статусу суб'єктів господарювання та їх майна;
- порядку використання природних ресурсів, прав інтелектуальної власності у сфері господарської діяльності;
- порядку ціноутворення у сфері господарювання;
- правове регулювання інноваційної діяльності,
- особливостей правового регулювання в сфері промисловості, сільського господарства, транспорту, шляхового господарства і зв'язку у будівництві, сфері використання паливно-енергетичних ресурсів та у фінансової діяльності;
- порядку здійснення зовнішньоекономічної діяльності, іноземних інвестицій;
- спеціальних режимів господарювання, спеціальних (вільних) економічних зон;
- митного регулювання при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності;
- принципів оподаткування при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності;
- митні, податкові, валютно-фінансові та інші умови підприємництва вітчизняних та іноземних інвесторів тощо.

¹ Господарський кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 18-22. - Ст. 144.

Крім Господарського кодексу перша модель включає і інші законодавства, що регламентують відносини у сфері господарської діяльності – податкове, митне законодавство і т.д.

Друга модель ідентифікується виключно публічним законодавством (нормами Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення – КУпАП). Зокрема, у Кодексі України про адміністративні правопорушення мова йде про адмінпорушення у сфері використання природних ресурсів, в промисловості, будівництві, у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів, у сільському господарстві.

Це також адміністративні правопорушення на транспорті, в галузі шляхового господарства і зв'язку, адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління тощо¹.

Статтею 184-1 КУпАП передбачається адміністративна відповідальність за неправомірне використання державного майна, використання посадовою особою в особистих чи інших неслужбових цілях державних коштів, наданих їй у службове користування приміщень, засобів транспорту чи зв'язку, техніки або іншого державного майна; ст. 186-3 встановлює адмінвідповідальність за порушення порядку подання або використання даних державних статистичних спостережень.

Адміністративна відповідальність передбачена і за неподання органам державної статистики даних для проведення державних статистичних спостережень або подання їх недостовірними, не в повному обсязі, не за формою, передбаченою звітно-статистичною документацією, чи із запізненням; незабезпечення належного стану первинного обліку; порушення порядку ведення Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України і т.д.

Щодо встановлення кримінальної відповідальності. Кримінальним кодексом України встановлено покарання за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ст. 191 КК).

Розділом VII КК визначено злочини у сфері господарської діяльності. Так, ст. 233 передбачає відповідальність за незаконну приватизацію державного, комунального майна. При цьому незаконною вважається приватизація державного, комунального майна шляхом заниження його вартості через визначення її у спосіб, не передбачений законом, або використання підроблених приватизаційних докумен-

¹ Адміністративне право України : Підручник // М-во освіти і науки України: За ред. Ю.П.Біляка. - К.: ЮрІнком Інтер, 2007. - С. 59.

тів, а також сама приватизація майна, яке не підлягає приватизації згідно з законом, або приватизація неправомочною особою); ст. 234 - за незаконні дії щодо приватизаційних паперів. При цьому під незаконними діями розуміється продаж або інша незаконна передача приватизаційних паперів особою, яка не є власником цих документів, їх купівля або розміщення та інші операції з приватизаційними документами без належного дозволу (ч. 3 цієї ж статті встановлено відповідальність за викрадення приватизаційних паперів); ст. 200 - за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення; ст. 209 передбачає кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; ст. 209-1 - за умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму; ст. 210 - за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням; ст. 211 - за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону; ст. 201 - за контрабанду (а переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а так само контрабанда стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України; ст. 202 - за порушення порядку зайняття господарською діяльністю та діяльністю з надання фінансових послуг; ст. 203 - за зайняття забороненими видами господарської діяльності; ст. 205 - за фіктивне підприємництво (створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона; ст. 206 - за протидію законній господарській діяльності (протиправну вимогу припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, укласти угоду або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси

того, хто займається господарською діяльністю; ст. 207 - за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті; ст. 208 - за незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків; ст. 212 - за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); ст. 212-1 - за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; ст. 218 - за фіктивне банкрутство; ст. 219 - за доведення до банкрутства; ст. 220 - за приховування стійкої фінансової неспроможності; ст. 221 - за незаконні дії у разі банкрутства (умисне приховування майна, відомостей про майно, передача майна в інше володіння або його відчуження чи знищення, а також фальсифікація, приховування або знищення документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність, якщо ці дії вчинені громадянином - засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності в період провадження у справі про банкрутство і завдали великої матеріальної шкоди); ст. 222 - за шахрайство з фінансовими ресурсами; ст. 223 - за розміщення цінних паперів без реєстрації їх випуску; ст. 228 - за примушування до антиконкурентних узгоджених дій, які заборонені законом про захист економічної конкуренції, шляхом насильства чи заподіяння матеріальної шкоди або погрози застосування насильства чи заподіяння такої шкоди; ст. 229 - за незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару, або інше умисне порушення права на ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі; ст. 231 - за незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, якщо це спричинило істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності; ст. 232 - за розголошення умисне комерційної або банківської таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності, ст. 232-1 - за незаконне використання інсайдерської інформації особою, яка нею володіє, якщо це завдало істотної шкоди; ст. 232-2 - за приховування інформації про діяльність емітента (ненадання службовою особою емітента інвестору в цінні папери (у тому числі акціонеру) на його письмовий запит інформації про діяльність емітента в межах, передбачених законом, або надання йому недостовірної інформації, якщо це заподіяло інвестору

в цінні папери (у тому числі акціонеру) матеріальну шкоду в значному розмірі); ст. 235 – за подання неправдивих відомостей у декларації щодо походження коштів, за які приватизується державне, комунальне майно або підприємство, та інших документах, необхідних для їх приватизації, недотримання вимог щодо подальшого використання приватизованого об'єкта та інших обов'язкових умов щодо приватизації, встановлених законами та іншими нормативно-правовими актами і т.д.¹

До складу другої моделі – моделі дій з криміналізації економіки (посягань на охоронювані правом економічні інтереси), включаються також і норми, що містяться у розділі XVII КК – "Злочини у сфері службової діяльності". Зокрема, ст. 364 передбачає кримінальну відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. При цьому службовими особами є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням. Службовими особами також визнаються іноземці або особи без громадянства, які виконують обов'язки, зазначені вище; ст. 365 – за перевищення влади або службових повноважень (умисне вчинення службовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй прав чи повноважень, якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб); ст. 366 – за службове підроблення, ст. 367 – за службову недбалість, а ст. 368 – за одержання хабара. При цьому одержання службовою особою в будь-якому вигляді хабара за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового стано-

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. - 4-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. - К.: Юридична думка, 2007. - 1184 с.

вища карається штрафом від семисот п'ятдесяти до однієї тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Одержання хабара у великому розмірі або службовою особою, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або поєднане з вимаганням хабара, карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна, а одержання хабара в особливо великому розмірі або службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, – позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Хабарем у великому розмірі вважається такий, що у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, в особливо великому – такий, що у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Службовими особами, які займають відповідальне становище, є особи, посади яких згідно зі статтею 25 Закону України "Про державну службу" віднесені до третьої, четвертої, п'ятої та шостої категорій, а також судді, прокурори і слідчі, керівники, заступники керівників органів державної влади та управління, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць. Службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, вважаються особи, зазначені в частині першій статті 9 Закону України "Про державну службу", та особи, посади яких згідно із статтею 25 цього Закону віднесені до першої та другої категорій.

Передбачається також кримінальна відповідальність за давання хабара (ст. 369 КК), а також за його провокацію (ст. 370 КК)¹.

Невід'ємною складовою моделі дій з криміналізації економіки має стати проект закону про запобігання корупції в країні, направлений 17 грудня Президентом України до Верховної Ради.

Документ підготовлено з урахуванням пропозицій, висловлених Групою країн проти корупції Ради Європи (GRECO), зауважень Кон-

¹ Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №25-26. – Ст. 131.

ституційного суду України, експертів та громадськості, наголошується в пояснювальній записці.

Проект передбачає:

- розширення кола суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, а також уточнення і конкретизацію умов віднесення до числа таких суб'єктів окремих осіб;

- чітке визначення кола суб'єктів, які здійснюють заходи, координують та контролюють діяльність щодо запобігання та протидії корупції;

- конкретизацію видів обмежень суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення щодо використання ними службового становища, роботи близьких осіб, суміщення посад і сумісництва, а також щодо отримання такими суб'єктами подарунків;

- встановлення обмежень щодо осіб, звільнених з посад або тих, хто припинив діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави;

- введення нового порядку здійснення фінансового контролю, встановлення обов'язку декларування як доходів, так і витрат, визначення строків подання декларації та опублікування в офіційних друкованих виданнях декларацій про майновий стан, доходи та витрати чиновників.

Проектом пропонується також встановити персональний обов'язок осіб, уповноважених на виконання функцій держави, вживати заходів щодо недопущення виникнення конфлікту інтересів. Він містить положення про введення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, в тому числі актів, що вносяться на розгляд президентів України, Верховної ради та Кабінету міністрів, з метою запобігання корупційним проявам ще на стадії опрацювання проектів будь-яких нормативних актів.

Законопроектом передбачається заборона на отримання органами державної влади та органами місцевого самоврядування від фізичних, юридичних осіб безоплатно послуг та майна, крім випадків, передбачених законами або міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку. Крім того, пропонується надати право об'єднанням громадян, а також окремим громадянам брати участь в діяльності з попередження та виявлення корупційних проявів, у тому числі шляхом здійснення громадського контролю за дотриманням законів, спрямованих на запобігання і протидію корупції.

Проектом передбачається також ведення Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення, – єдиної бази

даних, в якій будуть зосереджені відомості про всі осіб, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень. Також вводиться положення, згідно з яким кошти та інше майно, отримані в результаті вчинення корупційного правопорушення, підлягають конфіскації за рішенням суду у встановленому законом порядку, а вартість незаконно отриманих послуг та пільг – стягненню на користь держави.

Документом пропонується також внести зміни до Кодексу про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінально-процесуальний кодекси, передбачивши адміністративну відповідальність за адміністративні корупційні правопорушення і посилення відповідальності за злочини у сфері службової діяльності, зокрема, ввести кримінальну відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які працюють юридичними особами приватного права, що фінансуються за рахунок державного, місцевого бюджету¹.

І, нарешті, третя модель - модель дій відповідних органів влади у разі фіксації відхилень від бажаної моделі, моделі легітимної економіки, ідентифікується переважно процесуальним законодавством, що регулює діяльність правоохоронних і судових органів.

Представлення процесу декриміналізації економіки у вигляді зазначених моделей є достатньо продуктивним для подальших наукових досліджень в галузі вдосконалення господарського механізму. Зокрема, необхідно забезпечити повноту і несуперечливість нормативної моделі, а також відповідність цій (першій) моделі другій моделі - моделі дій з криміналізації економіки (посягань на охоронювані правом економічні інтереси).

УДК 351.863:338.434 (477)

О.І. Зуєва

**УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ
БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА**

Досліджено роль чистого доходу у формуванні фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств. Розроблено рекомендації щодо удосконалення процесу формування чистого доходу для забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств.

Ключові слова: *фінансова безпека підприємств, управління, рівні фінансової безпеки, фінансова стійкість.*

¹ <http://news.dt.ua/articles/71673>